

Bild: Sveriges Museer

Erik Valinger är professor emeritus i skogsskötsel vid institutionen för skogens ekologi och skötsel, SLU Umeå. Han är också vice ordförande i Skogshistoriska Sällskapet.

Nu var det 1919

Trender och tankar i skogen för 100 år sedan

Att det för första gången på fem år rådde fred i Europa avspeglade sig föga i de skogliga tidskrifterna 1919. Däremot skrevs det mycket om behovet av skoglig forskning som grund för besluten om det framtida svenska skogsbruket.

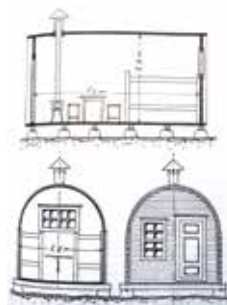
DÅ SVERIGE UNDER SENARE ÅR DRABBATS AV många skogsbränder kan det vara av intresse att jämföra med läget för hundra år sedan. Skogsvårdsföreningens tidskrift publicerade en sammanställning av skogsbränderna 1919. Där konstaterade man att det brann på 38 platser och att den totala arealen som "övergåtts av eld" var 261 hektar. Kostnaden för dessa bränders skador och släckning beräknades till drygt 23 000 kronor. De vanligaste brandorsakerna var gnistor från lokomotiv, åsknedslag, risbränning och fiskare som orsakade sex bränder var. Värmland var det län som drabbades i flest fall, 10 stycken. Den största arealen drabbade Kopparbergs län, 108 hektar, det vill säga drygt 40 procent av hela den brandskadade arealen i landet.

Som jämförelse till detta kan nämnas att bränderna den varma sommaren 2018 omfattade totalt 25 000 hektar i framför allt Gävleborgs-, Jämtlands-, Dalarnas- och Västernorrlands län.

Skogsarbetarnas arbetsförhållanden

En annan fråga som engagerade under 1919 var skogsarbetarnas villkor, både vad avsåg löneutvecklingen och arbetsförhållandena. I tidningen Skogen redovisade Gösta Mellström en undersökning av skogsarbetarnas löner under åren 1913-1918 för överjägmästarstrikten i Värmland, Dalarna och Norrland. Han konstaterar att huggarna under perioden fått en ökad medelförtjänst per dag med 9,69 kronor, vilket motsvarar en procentuell ökning med 271 procent. Under samma period ökade medelförtjänsten per dag för körare, det vill säga häst och hästkarl, med 25 kronor, vilket är en procentuell ökning med 330 procent. Mellström anser att denna kraftiga ökning berodde på en ökad efterfrågan på arbetskraft, vilken var en effekt av den goda konjunktur som rådde för trävarubranschen samt det ökade behovet av inhemskt bränsle. Ökningen under krigsåren berodde också på att den allmänna prisnivån stigit och de fortsatta svårigheterna att inhandla livsmedel och foder för hästar. Han konstaterade vidare att skogsarbetarna i de nordliga länen hade de högsta lönerna i landet, vilket han ansåg berodde på att de inte, liksom skogstorp- och skogsarbetare i södra Sverige, hade kontrakterade och fixerade villkor. I de norra länen avlönades skogsarbetarna enligt samma villkor som de "lösa" arbetarna.

I SAMMA ÄRGÅNG AV TIDNINGEN SKOGEN publicerades också en artikel om den transportabla trästugan *Diogenes* som var ett försök att på ett enkelt och billigt sätt lösa skogsarbetarnas behov av tillfälliga bostäder vid arbete långt hemifrån. Stugan var en norsk patenterad uppfinning som tillverkades av Svenska Trärörs AB i Härnösand. Namnet *Diogenes* härstammar från den grekiske filosofen med samma namn som levde fram till 323 f.Kr. Om honom berättas det att han var känd för att bo i en tunna. Stugan var avsedd för fyra personer och kostade 1 300 kronor med spis. Huruvida den norska stugan blev någon succé i det svenska skogsbruket eller inte låter jag vara osagt, men stugan kan sägas vara startskottet till ett nytänkande kring de usla arbetsförhållanden som rådde för skogsarbetarna.

Den transportabla huggarkojan *Diogenes* var en norsk konstruktion som skapats i ett försök att göra levnadsvillkoren lite bättre för de skogsarbetare som bodde vintrarna igenom på avlägsna platser i primitiva på-plats-byggda timmerkojor. Om det blev så mycket bättre om fyra män skulle samsas på det snålt tilltagna utrymmet i *Diogenes* är nog mycket tveksamt. Ritning i Skogen – Populär tidskrift.

Huggarkojans namn härrör från den grekiska filosofen Diogenes, känd för sitt asketiska leverne. Han lär ha framlevt sina dagar boende i en tunna utan alla bekvämligheter. Målning av Jean-Léon Gérôme (1860).

LandshypotekBank

Till skogs sedan 1836
– vi har ett bra erbjudande till dig
Läs mer på landshypotek.se/skog

Tidskriften Skogsvännen

Under året 1919 förekom en del artiklar kring hur det svenska skogsbruket skulle utvecklas. I tidskriften *Skogsvännen* som gavs ut av Norrlands skogsvårdsförbund, konstaterade professor *Gustaf Lundberg* att utifrån de förhållanden som rått under första världskriget hade prisutvecklingen för trävaror, pappersmassa och papper varit jämn och kontinuerligt stigande. Dock var den inte lika stor som för järnet och en del andra produkter. Den inhemska marknaden baserades främst på bränsle och den största prisstegringen konstaterades för de ädla lövträden samt för kvalitetsvirke. Krigsåren pekade således på skogarnas betydelse för landet. Därför föreslog Lundberg en starkare specialisering

av skogens produkter eftersom snickerierna ofta arbetade med utländskt trä, vilket gjorde Sverige allt för beroende av import. Då han även propagerade för ökad bränsleproduktion i framtiden beskrev han vikten av att öka andelen björk i bestånden. På bördigare marker accepterade han gran med kort omloppstid. Han skriver att föryngring av hyggen inte bara ska göra dem gröna utan generera en föryngring som ger lön för mödan! Eftersom det rådde brist på arbetskraft propagerade han för att bofasta skogsarbetare ska etableras ute i landet och att effektivisera arbetet. Han noterade att skogsarbetet 1919 i mångt och mycket liknade det som rådde 100 år tidigare, det vill säga att det fortfarande utfördes med handsåg, yxa och häst!

HAN NÄMNER ATT MOTORBANDSÅGEN "Gerber" kan bli en viktig pusselbit till ett förändrat skogsarbete. Enligt Lundberg så skulle även motorns tidevarv kunna förenkla transportarbetet i skogen, där motorvinsch och provisoriska linbanor skulle kunna bli lösningen för att transportera virket till lastageplatserna. Han ansåg också att milkolning var en "urmodig hantering" som fötts i en tid då arbetskraften var i det närmaste gratis, och att den slösade med råvaran. Sitt ställningstagande mot kolning-
en kryddade han med argumentet att den nuvarande generationen inte finner "någon poesi i det sotiga kolningsarbetet, som mycket effektivare kunde drivas kontinuerligt året runt med hjälp av mindre kolugnar". I sin artikel propagerade han slutligen starkt för att koncentrera avverkningar eftersom spridd avverkning genererar betydligt fler hyggen och därför leder till avsevärt större arbetsåtgång och kostnad. Han lyfte också fram den mer vetenskapligt baserade skogsskötseln som han menar medför ökad biologisk hänsyn i skogen.

Meddelanden från Statens Skogsförsöksanstalt

Den vetenskapligt baserade skogsskötseln var fortfarande i sin linda. *Förstliga försöksanstalten* som etablerats av Domänstyrelsen 1902 bytte namn till *Statens skogsförsöksanstalt* 1905. En stor del av verksamheten koncentrerades även fortsatt på att anlägga och följa försöksytor som skulle kunna ge den vetenskapliga grunden till de åtgärder som utfördes. Vid Skogsavdelningen, som leddes av *Gunnar Schotte*, reviderades provyta 131 på Svartbergets kronopark utanför Vindeln i Västerbotten

Med dagens ögon ser motorsågen Gerber märklig ut. Det skärande verktyget var ett bandsågsblad i en triangelformad ram med en förbränningsmotor i ena hörnet. Enligt tillverkaren var fördelen med bandsågsblad de jämna, fina snitten och det låga kraftbehovet jämfört med en skärande kedja. Gerber var en tvåmanssåg och klarade stammar på upp till 65 cm. Vikten var 30 kg.

Bild ur Skogen – Populär tidskrift.

där olika tall-proveniensers utsatthet för snöskytte studerades.

DEN NATURVETENSKAPLIGA AVDELNINGEN, som leddes av *Henrik Hesselman*, redovisade att fil.kand. *Carl Malmström*

bearbetade och slammade torvprov som han hade samlat in på Degerö stormyr på Kulbäckslidens kronopark i Västerboten. Målet med hans studie var att utröna om torvmossarna var på väg att breda ut sig och därmed döda stora delar av den svenska skogen.

Den av *Ivar Trädgård* ledda avdelningen för entomologi reviderade försöksytan 273 på Tönnersjöhedens kronopark avseende mörghornangrepp.

Avdelningen för förnygringsförsök i Norrland, som leddes av *Erland Wibeck*, anlade en mängd försöksytor under året med avsikt att utreda värdet av markberedning vid sådd. Behandlingarna som studerades var bränning, plöjning med Widéns kulturplog och finnplög samt harvning med fjäderharv. En av försöksytorna var endast förnygrad genom naturlig självsådd medan de övriga såddes ”konstlat av ett eller annat slag” direkt efter markberedningen. Några förnygringsförsök anlades med avsikt att belysa fröspridningens storlek på ett trakthygge vid olika avstånd från beståndskant. Andra såddförsök anlades för att studera olika såddmetoder (strecksådd, rutsådd med och utan djupluckring) samt vår- och höstsådder. Vidare studerades resultatet av de planteringsmetoder som utvecklats under den aktuella tiden, det vill säga plantering i öppna gropar, i spethål och vid klämplantering i håll stuckna med knivliknande järn. Analyser av planteringsresultat gjordes även med avseende på olika planteringsförband, varvid förbanden 1,5, 2 och 2,5 meter mellan plantorna användes. Resultaten från något av de beskrivna försöken ovan stod dock inte att finna vid redovisningen av vad som utförts under året.

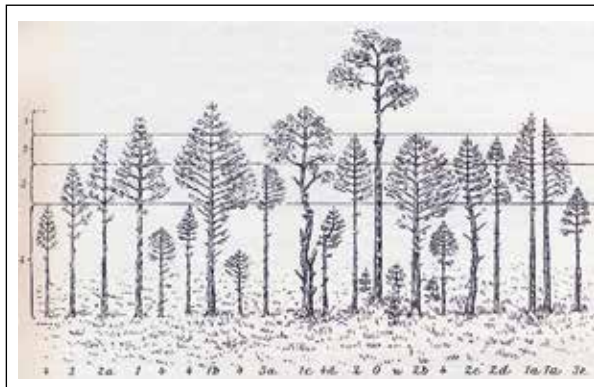
Utöver den forskningsverksamhet de fyra avdelningarna utförde i landets olika delar, varav det här nämnda endast utgör en bråkdel, så genomförde personalen tunga undervisningsinsatser vid Skogshögskolans jägmästarutbildning.

År 1919 levde man i Skogssverige fortfarande med föreställningen om att Sveriges torvmossar växte och på sikt hotade skogen. Carl Malmström arbetade med frågan, men det dröjde ända till 1932 innan han slutgiltigt kunde avliva den seglivade myten om torvmossarnas tillväxt. Mediabanken SLU.

Tongivande professor. Henrik Hesselman ledde den naturvetenskapliga avdelningen vid Statens skogs-försöksanstalt och anförde att han behövde tillgång till arbetsrum vid alla de nya försöksparkerna. Kanske av den här modellen? Bilden togs redan 1903 och visar jägmästarkojan i Hamra kronopark i Dalarna. Mediabanken SLU.

KSLA har norra Europas största agrar- & skogshistoriska bibliotek

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien

Drottninggatan 95 B
Box 6806, 113 86 Stockholm
Tel: 08-54 54 77 00
akademien@ksla.se
www.ksla.se

Försöksyta nr 1 i kronoparken Bocken utanför Lycksele i Västerbotten. Den hade anlagts 1902 av Forstliga försöksanstalten och kom att ingå i det nätverk av statliga försöksparker i Sverige som på professor Gunnar Schottes inrådan fattades beslut om år 1919.
Foto: Erik Valinger.

Planer på skogliga försöksparker

Samtidigt som man efterlyste mer forskning strävade Statens Skogs-försöksanstalt efter att inrätta skogliga försöksparker på olika platser i landet. Arbetet hade initierats 1918 av Gunnar Schotte och resulterade i riksdagens godkännande några år senare. *Lars Kardell* beskriver i sin rapport *Om våra försöksparker tillkomst och första trevande steg (2019)* att ett av motiven var att få tillgång till empiriska försöksresultat för den skogliga undervisningen. Genom att förlägga försöken till de föreslagna parkerna skulle man kunna göra täta revisioner med fast personal vilket ansågs nödvändigt för vissa försök. Det skulle också bidra till lägre kostnader.

Gunnar Schotte angav också att det skulle finnas ytor för föryngring och gallring och möjlighet att göra jämförelser mellan trakthyggesbruk och blädningsbruk. Dessutom skulle parkerna kunna visa upp ett mönsterskogsbruk så att skogspersonal och allmänheten kunde öka sin kunskap om skogen.

REDAN FRÅN BÖRJAN FANNS DET KLARA önskemål om var i landet de nya försöksparkerna skulle inrättas. Det handlade om övre Norrlands skogstrakter, södra Norrlands- och övre Dalarnas skogstrakter, Bergslagen och småländska höglandet samt södra Sveriges bok- och ljunghedsområden. Kronoparkerna Svartberget vid Vindeln, Hässelby öster om

Eksjö, Tönnersjöheden i södra Halland samt Siljansfors väster om Mora sågs som lämpliga. Utöver dessa föreslog professor *Henrik Hesselman* att Svartbergets kronopark skulle ersättas med Kulbäckslidens kronopark som hade kargare förhållanden. Han önskade även inrätta arbetsrum på de olika parkerna. I oktober 1919 insändes kommitténs förslag på inrättandet av skogliga försöksparker till Kungen.

Också i Norge strävade man efter att inrätta försöksparker. I *Meddelelser fra Det Norske Skogsforsøksvesen* samma år, konstaterar *Erling Archer* att det var svårt att kunna garantera försökens fortlevnad utan egen kontroll av dem.

De försöksytor som etablerats vid seklets början kom således att inlemmas i de nya försöksparker som på Schottes inrådan skulle inrättas. Att det var ett viktigt beslut för den svenska skogsforskningen är något som blir tydligare för varje år som går.

Genom att ägarförhållandena på försöksparkerna varit stabila, och därmed inte heller förutsättningarna för försökens uppföljning förändrats, så har Sverige idag försöksytor med meteorologiska data som följts i uppemot 100 år. De ger oss därför underlag för hur skog och klimat utvecklats under en hel omloppstid. Försöksparkerna har också gett oss underlag till dagens diskussioner kring olika behandlingars långsiktiga effekter på produktion och miljö. De långsiktiga försök som fortfarande följs har dessutom gett upphov till en mängd nya frågeställningar kring produktion och miljö. Dessa behöver nu besvaras med nya försök med annan inriktning än för de som anlades för 100 år sedan. ■

Gallra för framtiden!

Kunskap, både ny och gammal, är viktig för att skogen ska utvecklas och även långsiktigt bli ekologiskt och ekonomiskt hållbar.

*Vi bidrar med vårt kunnande –
och du med ditt!*

Sydved

Allt bygger på förtroende.

Tel. 01046-38000 · www.sydved.se